

ÇİN EKONOMİSİNİN BÜYÜME AŞAMALARI (1978-2005)

GROWTH STAGES OF CHINA ECONOMICS (1978-2005)

Arş. Gör. Mehmet Ozan SARAY*, Yrd.Doç.Dr.Levent GÖKDEMİR**

ÖZET

Kuruluşunun ardından uzunca bir süre katı sosyalizm uygulamasının altında kalan Çin Halk Cumhuriyeti, artık mevcut sistemin sürdürülemeyeceği endişesiyle 1978 yılında başlayan süreçle birlikte büyük bir değişikliğe gitmiştir. Bu tarihten sonra Çin ekonomisi bazı kesinti evrelerine rağmen daha önce görülmemiş bir hızda büyümüş, üretimini ve dış ticaretini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu başarısını gerçekleştirirken de Çin, özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını cesaretlendiren ihtiyatlı ve liberal politikalar izlemiştir.

Bu çalışma kapsamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik büyümesi 1978-2005 yılları arasında incelenmiştir. Ayrıca bu türden büyümenin farklı alanlara etkileri, kaynaklar, sürdürülebilirliği de tartışılmıştır. Çalışmada ekonomik büyümenin fiyatlar genel düzeyindeki istikrarının sağlanmasında, ülke genelindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesinde ve yoksulluğun azaltılması alanlarında oldukça başarılı olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan ise, değişen istihdam politikaları Çin ekonomisinin kırılma yönü olarak saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Dış Ticaret, Fiyatlar Genel Seviyesi.

ABSTRACT

After a long time in its hard socialist practices, China has undergone a great change since 1978 because it considers that the existing system cannot be maintained. Despite some

---

* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, MALATYA, Araştırma Görevlisi,
ozansaray@inonu.edu.tr

** İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, MALATYA,
lgokdemir@inonu.edu.tr

negative intervals from time to time, Chinese economy has grown in unprecedented speed and increased remarkably its output and exports. In realizing its achievement, China has followed liberal and prudent policies which particularly encourages foreign direct investment.

In this article, we tried to analyse the economic growth of China in the period of 1978-2005. Moreover, the paper examines the effects of speedy growth in the different areas of the economy, sources and sustainability of this kind of growth is also questioned. The paper finds the growth of Chinese economy successful in terms of price stability, overcoming poverty and rising of life standards. However, the paper points out the fragile side of Chinese economy, which is the changing employment policies.

Keywords: Economic Growth, Foreign Direct Investment, Foreign Trade, General Price Levels.

1.GİRİŞ

1949 yılında, Komünist Parti ve Mao Zedong öncülüğünde Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilan edilmesinden sonra uzun yıllar kapalı bir ekonomi yapısı gösteren Çin, uyguladığı merkezi planlı ekonomi politikasıyla istikrarı sağlamış, ancak büyüme ve refah artışında önemli sorunlar yaşamıştır. Bu politikaların sürdürülemezliğinin anlaşılmasından sonra 1980'lerin başında, kolektif tarım uygulamasını durdurmuş ve özel teşebbüse yeniden izin vermiştir. Yaptığı reformlarla Çin ekonomisine damgasını vuran Deng Xiaoping'in "bazı kişiler ve bölgeler önce zenginleşsin, sonunda toplumun tümü zenginleşecektir" sözü ise, 1980 sonrası dönemdeki değişim sürecini açıkça ifade etmektedir ("New Five-Year Plan to See Revolutionary Changes", 2005). Nitekim 1997'deki ölümüne kadar Xiaoping, Çin'de değişimin öncülüğünü yapmıştır. Xiaoping döneminde Çin, hem askeri ve ekonomik alanda gelişmeyi başarmış, hem de reformist hareketler sonucunda önemli ölçüde zenginleşmiştir.

Dev bir ülke olan Çin, son yirmi yılda gerçekleştirdiği reformlarla Dünya ekonomisinin en önemli güçlerinden biri haline gelmiştir. Çin'in bu atılımının temelinde ise ekonomik büyümedeki belirgin başarısı yatmaktadır. Şu anda Çin, dünyanın en büyük ihracatçıları arasında yer almaktadır, döviz rezervleri ve bütçe fazlası rekor düzeydedir, ayrıca çarpıcı şekilde dış yatırım çeken bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üyeliğinin ardından Çin'de yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde, özel sektör yatırımları artmış; ancak, devlet ekonomideki tekeli ve bireyler üzerindeki sıkı denetimini sürdürmeye devam

etmiştir.

Çin'in DTÖ üyeliği sonrasında ihracatı ve ekonomik büyümesi hızlanmış, bu gelişme diğer ülkeleri tehdit eder hale gelmiştir. Çin'deki bu değişimden olumsuz etkilenen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Ancak, Türkiye bu değişimi dikkatli ve doğru bir şekilde okuyup, ekonomisini yeni duruma göre güncelleştirebilirse Çin'in ekonomik büyümesi Türkiye ekonomisi için de bir kazanıma dönüşebilir.

2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE 1978 EKONOMİK REFORMU VE SONRASI DÖNEMLER

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kuruluşundan itibaren uyguladığı planlı ekonomi, Çin ekonomisinin planlı ve istikrarlı gelişmesini sağlamıştır. Ancak bu sistem, belirli bir zamandan sonra amacından sapmış ve ekonomide canlılığa ve gelişme hızına ciddi biçimde engel olmuştur. Bu gerekçelerle 1970'li yılların sonunda Çin'in planlı ekonomi sistemini değiştirmeye yönelik reformlar başlatılmıştır. 1978 yılında kırsal alanda uygulanmaya başlanan "Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi" bu konudaki en önemli reformlardan biridir. 1984 yılında gündeme gelen ekonomi sistemi reformu ise, kalkınmanın yönünü kırsal alandan kentlere yöneltmiştir. 1992 yılında yapılan reformların yönü ise, Çin'de sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin geliştirilmesine yöneliktir.

Bu üç temel vurgudan ötürü Çin'in ekonomik büyümesi bu çalışmada üçlü bir ayrımla incelenmiştir. Dönem esaslı bu ayırım şu şekilde sıralanabilir: İlk olarak 1978– 1996 arasındaki "**sosyalist piyasa ekonomisine geçiş dönemi**", ikinci olarak 1997– 2002 yıllarındaki "**durgunluk dönemi**" ve son olarak 2003'te başlayan ve günümüzde de süren "**büyüme stratejisi dönemi**". Bu üç dönemin temel benzerlikleri piyasa reformlarının ve dışı açılma politikasının devam ettirilmesidir.

2.1. 1978–1996 Ekonomik Reform Dönemi: "Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş"

Bu dönem, 1978–1984, 1985–1991 ve 1992–1996 olmak üzere üç temel döneme ayrılarak incelenebilir.

İlk alt dönemde Mao'nun ölümünden kısa bir süre sonra, 1978'de Deng Xiaoping'in başa geçmesiyle Çin'de kendine özgü bir piyasa reformu başlamıştır. Bu reforma gereksinim duyulmasının nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Gökdemir ve Mor, 2005: 55):

- 1) Mao'nun kültür devriminin giderek halkın desteğini kaybetmesi,
- 2) Uzun yıllara dayanan devlet planlı uygulamaların kısıtlılıklarla baş edememesi,
- 3) Öteki Uzakdoğu ülkelerinin (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) uyguladıkları piyasa ekonomisinin göreceli olarak başarılı sonuçlar elde etmesi.

Bu dönemdeki reformların odak noktası tarım kesimi olmuştur. Tarımsal verimliliğin artırılması ve ihracatta birincil mallara ağırlık verilmesi (özellikle petrol) bu dönemdeki ekonomik büyümenin temel etkenleridir. Tarımsal verimliliğin artırılmasının iki nedeni vardır. İlki "Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi" ile ailenin üretimin bir birimi haline getirilmesidir. Bu dönemde çiftçilerin kendilerinden istenen belirli miktar ürünü her yıl devlete gönderme zorunlulukları var iken, eğer öngörülen miktardan fazla üretimleri varsa bunu da piyasa koşullarında belirlenen fiyattan serbestçe satmalarına izin verilmiştir. Bu uygulama ekonomik gelişmeyi hızlandırmıştır (Croll, 2006: 405). İkinci neden ise; devletin bazı ürünlerde önemli fiyat artışları yapmasıdır. Nitekim bu döneme ilişkin McMillan (Whalley, Zhu, 1999: 97)'in yaptığı çalışmaya göre; tarımdaki ortalama verim artışı %5,9'dur. Bu artışın %78'i "Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi"ne bağlanırken; %22'sinin yüksek fiyat temelli olduğu hesaplanmıştır.

1985–1991 yıllarını kapsayan ikinci alt dönemde ise, reformların odağı kamu işletmelerinin modernizasyonu olmuştur. Bu dönemdeki büyümenin temelinde, kırsal alandaki işletmeler ve emek-yoğun üretilen imalat ürünlerine dayalı yapılanma vardır. Ayrıca kaynak dağılımındaki etkinlik, yani üretim faktörlerinin verimsiz alanlardan verimli alanlara kaydırılması (özellikle kamudan özel sektöre), büyümede anahtar rolü oynamıştır (Pingyao, 2006: 21).

1992–1996 yıllarını kapsayan üçüncü alt dönemde ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) özellikle ihracat sanayinde ve büyümede itici güç olmuştur.

1978–1996 dönemindeki ekonomik reformlarla birlikte dışa açılma ve planlı ekonomiden aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçiş başlamıştır. Bu çerçevede, Çin Milli

Kongresi Şubat 1978'de, 1985 yılına kadar gerçekleştirilecek Dört Modernizasyon Programı'nı kabul etmiştir. Bu Program ile tarım, sanayi, bilim, teknoloji ve savunma alanlarının 1985 yılına kadar çağdaş koşullara kavuşturulması öngörülmüştür ("China", 2006). Nitekim sanayi reformu 1984 yılına kadar tamamlanamamış, bu tarihten sonra Çin'de sanayi alanında gelişmeler başlamıştır.

Xiaoping döneminde kalkınmanın piyasa temelli olabileceği ve ekonomide rekabet unsurunun temel alınması durumunda büyümenin gerçekleşebileceği fikrinin ortaya konulması üzerine ekonomide bu yönde önlemler alınmaya başlanmıştır. Alınan bu önlemler şu şekilde özetlenebilir (Arısoy vd., 2004): Faydacı bir yaklaşımın benimsendiği bu dönemde, ekonomi politikaları, somut veriler temel alınarak uygulanmış ve bütün ülke için tek bir program yerine her coğrafi bölge ve ekonomik sektör için kendi koşullarına uygun programlar hazırlanmıştır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise yabancı sermaye girişleri ve dış ticaretin önem kazanmaya başlamasıdır. Yine bu dönemde bazı mal ve hizmetlerde piyasa kuralları işlemiş ve ikili bir fiyatlandırma sistemi oluşturulmuştur. 1990'ların başından itibaren de artık tüm dünyada uygulandığı üzere, kısıtlamalar kaldırılmış ve tüm fiyatlar piyasa koşullarına göre serbestçe belirlenmeye başlanmıştır. Bu dönemde gündeme gelen bir diğer gelişme ise, gerek kamu kökenli işletmeleri finanse etmek, gerekse uygulanan serbest piyasa ekonomisinin gereği olarak ortaya çıkan artı değeri vergilendirmek amacıyla bir bankacılık sisteminin kurulması arayışı başlamıştır.

Kısa sürede liberal ekonomi sistemini bir yaşam tarzı olarak kabul etmesine ve reform alanında önemli gelişmeler kaydetmesine karşın, Çin'in tümünden piyasa sistemine geçmesi kolay olmamıştır. Çin'de, bu reformlara bağlı olarak zamanla olumsuz sonuçlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, "tüketicilerin en büyük korkusu olan enflasyon, 1950'lerin başından bu yana ilk kez sorun olmaya başlamıştır" ("China", 2006).

Bugün Çin'de uygulanan ve "Sosyalist Piyasa Ekonomisi" olarak adlandırılan sisteme geçiş işte bu dönemde gerçekleşmiştir. Devlet, hala tarım kesimi hariç, en büyük işletmelerin sahibidir. Ekonomiyi denetlemeye devam etmektedir ve en önemli sanayi dalları da öncelikle merkezi planlama ile yönetilmektedir. Kısacası Çin ekonomisi 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında önemli ölçüde karma bir sistem olma özelliğine sahiptir. Çin ekonomisi tam olarak ne merkezi planlı bir ekonomi, ne de pazar ekonomisi olarak tanımlanmaktadır.

2.2. 1997–2002 Yılları ve “Ekonomide Durgunluk Dönemi”

1997–2002 yıllarını kapsayan ikinci dönemin temel özelliği ise, büyümede mutlak bir düşüşün ve buna bağlı olarak fiyatlarda durgunluğun yaşanmasıdır. Büyümedeki mutlak düşüşün arkasında pek çok karmaşık neden olsa da, asıl neden verimsizlik veya teknoloji başarısızlığı olarak açıklanabilir. Reform ve kalkınma süreci başladığında KİT’ler ile özel teşebbüsler arasındaki verimlilik/teknoloji farkları çok fazla değildir. Buna bağlı olarak bu dönemde KİT’lere yapılan desteklemeler KİT’lerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yeterli olmuştur. Ancak geçen zamanla birlikte bu ikisi arasındaki farklar derinleşmiş ve sonuçta KİT’ler kaybeden taraf olmuştur. KİT’ler artık sadece devletin mali destekleri ve düşük faizli banka kredileri ile ayakta kalabilir hale gelmiştir. Bu dönemde KİT’lerin finansal pozisyonları kötüleşmiş ve karlılık oranları da azalmıştır. Örneğin, KİT’lerdeki karlılık oranları 1987’de %8’lerden, 1994’te %2’lere düşmüştür. 1996’nın ilk çeyreğinde ise, KİT’ler ilk defa bir bütün olarak zarar etmiştir. Bu amaçla, 1997’de benimsenen “büyük olanı tut, küçüğü bırak” (retain the large, release the small) politikası çerçevesinde verimsiz olan küçük kamu işletmeleri özelleştirilmiş, büyük olanlar ise ekonomideki ağırlıklarına bağlı olarak devletin idaresinde kalmaya devam etmiştir. Bu uygulamayla Çin, eski Sovyet Cumhuriyetleri’nin toplu özelleştirme deneyimlerinden kesin biçimde ayrılır ve sonuçlar Çin’in başarısı olarak nitelendirilebilir (Nakagane, 2000). Çin’in söz konusu uygulamalarında, dünyada esen küreselleşme rüzgârları, dünya ölçeğindeki ekonomik gelişmeler ve krizlerin de etkisi büyüktür.

Madalyonun diğer tarafında ise bankalar açısından geri dönmeyen krediler büyük bir miktara ulaşmıştır. Bu yüksek oranlı borçların nedenlerinden biri, ekonominin büyüme hızının azalmasıyla birlikte, işletmelerin borçlarını ödemede zorlanmalarıdır. Bu nedenle, bankalar geri ödeme dönemlerini uzatmayı veya yeni krediler sağlamayı reddettiğinde işletmeler iflasla karşı karşıya kalmışlardır (Pingyao, 2003: 11–12).

Çin’in oldukça geri üretim teknolojisine sahip olması yerel yönetimleri bu teknolojik açığı kapatmak için öncelikli strateji olarak, DYSY’leri çekmeye zorlamıştır. Bu nedenle yapılan teşvikler ise ülkede aşırı kapasite fazlasının oluşmasına neden olmuş ve sonuçta büyüme hızları düşmüştür. 1996 ve 1997’li yıllarda ortaya çıkan bu sorun, hem ülke içi talep

hem de krizin yarattığı dış talep eksikliğiyle daha da artmıştır. Kapasite fazlasının bir başka nedeni olarak da 1991'den beri ülke içi tasarruf oranının %500 artması, fiyatlar üzerine sürekli düşürücü baskı yaparak deflasyon sorununu gündeme getirmiştir. Deflasyonist ortam kârları eriterek yatırımları azaltmış, doğal olarak da büyüme yavaşlamıştır.

2.3. 2003 ve Sonrası: “Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi”

Üçüncü dönemin temel özelliği ise, ikinci dönemde ekonomide yaşanan aşırı ısınma eğilimlerine yönelik olarak hükümetin bunu soğutma çabası içine girmesidir.

“Ekonomide aşırı ısınma” kavramı, talep fazlasının olduğu ve bu talebin enflasyonist baskı yarattığı durumda kullanılır. Ancak, Çin'de arz-talep eş zamanlı arttığı için sorun fiyat artışları olmaktan çıkmış, bunun yerine yatırımlardaki aşırı artışlar endişe verici boyutlara gelmiştir. Bu dönemdeki yatırım artışlarının nedeni ise, devlet denetiminde olan bankaların verimli kredi dağıtamamalarıdır (Çin'de bankacılık sektörü %100 devlete aittir. Kaynak ise vatandaşların tasarruflarıdır ve kredilerin tamamı KİT'lere gitmektedir). Burada batık krediler toplamın yaklaşık olarak %50'sini oluşturmaktadır. Bu özellikteki bir ortamda şirketler kar edemedikleri durumlarda bile büyümeye ve işlemlerini ucuz kredilerle finanse etmeye devam etmişlerdir (Gökçe ve Ercan, 2005: 42). Diğer taraftan arazi fiyatları da bu eğilimi takip etmiştir. Çin ekonomisinin üçüncü aşamasına egemen olan “ekonomiyi soğutma” çabası, sözü edilen bu batık kredilerin ve oluşan getiri (rant) ekonomisinin önüne geçebilmek için gündeme gelmiştir.

Nitekim 2004 yılında Başbakan Jiabao ekonomiyi soğutmak için güçlü tedbirler alınması gerektiğini vurgulamıştır. Başbakanın uyarısının ardından banka kredilerine sınırlandırmalar ve yatırım projelerine de daha sıkı denetimler getirilmiştir. Buna bağlı olarak, firmalar üretim yapabilmek için daha az borç, daha fazla öz sermaye kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu amaçla mali disiplin uygulaması ve değer artırma (revalüasyon) gündeme getirilmiştir (Arısoy vd., 2004).

Bu önlemlerle birlikte Çin, ekonomide aşırı-ısınma eğiliminden çıkmayı ve birinci dönemdeki (1978–1996) büyüme oranlarına yaklaşmayı başarmıştır. İzleyen yıllarda ekonomi ortalama %9 büyüme oranlarını yakalamıştır. 2004 yılında dünya ekonomisi, son üç yılın en

büyük ortalaması ile %5,1 büyürken, Çin %9,5 oranında büyümüştür. 2005 yılında dünya ekonomisi yaklaşık %5 oranında büyürken, Çin %9,3 oranında büyümeyi başarmıştır (Jimenez, 2006). Yatırımlardaki artışlar ise %3'lere çıkmıştır. Bu dönemde Çin Hükümetinin aşırı ısınan ekonomiyi başarılı bir biçimde soğuttuğu söylenebilir.

Bu başarının ardından Çin'in ekonomik gelişmesi artarak devam etmiştir. 2005 yılındaki bazı önemli makro verilerdeki gelişmelere bakıldığında Çin'in 1978'den beri yaşadığı değişim ve gelişim göze çarpar (CIA, 2006; World Bank, 2006; Jiménez, 2006):

2005 yılında Çin'in GSYİH'sı satın alma gücü paritesine göre 8,859 milyar dolardır ve Çin yarattığı bu değer ile ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisidir. Çin'in GSYİH'sı reel kurlara göre ise 2,225 milyar dolardır; Çin bu değerle ise ABD, Japonya ve AB'nin ardından dünyanın dördüncü büyük ekonomik gücüdür.

Çin, sanayi üretiminde %27,7'lik büyüme ile dünya birincisidir. Yatırım/GSYİH oranına bakıldığında da Çin bir dünya rekortmenidir. Azerbaycan'ı birinci gösteren 2005 tahminlerinde, Çin Mozambik'in ardından 4. sırada yer almaktadır. 2005 yılında yaratılan katma değerın sektörlere olan oranına bakıldığında, sanayinin (imalat dâhil) %53,1'lik oranla başı çektiği görülmektedir. Bunu %32,5'le hizmetler ve %14,4'le tarım sektörü izlemektedir. Kişi başına düşen GSYİH'a bakılırsa Çin kişi başına düşen 6.800 dolarla dünyada 117. sırada yer almaktadır. Bu rakam Amerika'nın 1/6'sı kadardır. Yine 2005 yılı itibariyle Çin'in gereksinim duyduğu hammaddelere olan talebine bakıldığında çarpıcı sonuçlar elde edilir. Günlük petrol tüketimi açısından ABD'nin birinci olduğu sıralamada Çin günlük 6,4 milyon varillik tüketimi ile bu ülkenin ardından dünya ikincisidir. ABD ve Japonya'dan sonra ise dünyanın en büyük petrol ithalatçısıdır. Elektrik üretimi ve tüketiminde ise dünya üçüncüsüdür. Çin, dış yatırımlar ve ithalat açısından, dışa bağlı bir ülke olmasına karşın dünyada bütçesi fazla veren nadir ülkelerden biridir. Bu konuda 2005 yılı itibariyle 160 milyar dolar fazla veren Japonya'nın ardından, 130 milyar dolarla ikinci sırada gelmektedir.

3. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE EKONOMİK BÜYÜMENİN ETKİLERİ

Çin'in ekonomik büyümesinin etkileri dört başlık altında incelenmiştir. Bunlar:

1) Dış ticaret üzerindeki etkileri

- 2) Fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkileri
- 3) İstihdam ve işgücü akımı üzerindeki etkileri
- 4) Yoksulluk üzerindeki etkileri

3.1. Ekonomik Büyümenin Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Dış ticaret Çin'in dışa açılması ve ekonominin uluslararası ekonomiye eklenmesi açısından önemlidir. Aslında, bugün Çin'in dünya ekonomisindeki yeri dış ticaret temellidir. Çin, 1978 piyasa reformuyla birlikte, öncelikle uzun zamandan beri uyguladığı kendine yeterlilik ve dışa kapalı ekonomi modelinden vazgeçmiştir. Böylece, daha önce görülmemiş nitelikteki dış ticaret oranlarına kavuşmuş ve kalkınmasını bu şekilde gerçekleştirmiştir. Toplam dış ticaret 1978'deki 36 milyar dolardan günümüzde 1,4 trilyon dolara ulaşmıştır. İhracat ise 750 milyar dolara yükselmiştir. 1978'de dünya dış ticaretindeki payı %1'lerde olan ülkenin bu payı %8'lere çıkmıştır (CIA, 2006).

1978–2005 dönemindeki dış ticaret artışlarının temel nedeni, dış ticaret bileşimindeki yapısal değişikliklerdir. Örneğin imalat sanayinin dış ticaretteki payı 1978'de % 50 iken, bu oran 2005'te %90'lara çıkmıştır. Bu artışın temelinde ise emek-yoğun imalat sanayi vardır. Yine 1990'lara gelindiğinde, makine ve taşıma araçları ihracatında hızlı bir artış görülmüştür. Bu sektörün 1990'lı yıllarda %10 olan toplam ihracattaki payı, 2003'de %45'e yükselmiştir. İhracat/GSYİH oranı ise 1980'lerde %6 iken, 2003'de %30'lara çıkmıştır. Bütün bu olumlu gelişmeler sonucunda dış ticaret önemli artılar vermeye başlamıştır (Pingyao, 2006: 25).

Dış ticaretin seyrini belirleyen diğer önemli bir etken de döviz kuru olduğuna göre, Çin'deki döviz kuru seyrini özetlemekte yarar vardır. Ülkede döviz kuru 1994'deki devalüasyona kadar sabit kalmıştır. Yani Çin'in döviz kuru konusunda katı bir tutumu vardır. Ülkede cari denge fazlası 5 yıl önce GSYİH'nin %1,5'i kadar iken, bugün %4 rakamını aşmış durumdadır. Bu dönemde Çin'in döviz rezervi artmıştır. 2005 yılında döviz rezervi/GSYİH oranı %15'tir. Bu nedenle Çin'in kur politikaları eleştirilmekte ve değiştirilmesi için baskı yapılmaktadır (Gökçe ve Ercan, 2005: 42). Ancak, tüm bu eleştirilere karşın Çin yürüttüğü kur politikası ile ekonomiyi döviz kıtlığından döviz bolluğuna taşımayı başarmıştır.

Çizelge 1: Dış Ticaretin Gelişimi (1978–2005) (%)

	1.Dönem 1978–1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toplam Ticaret Hacmi (Büyüme Hızı)	27,8	11,7	-0,4	11,3	31,4	7,4
İhracat (Büyüme Hızı)	28,6	20,5	0,5	6,1	27,7	6,8
İthalat (Büyüme Hızı)	27,7	2,2	-2,5	18,2	35,7	8,2
	2002	2.Dönem 1997–2002	2003	2004	2005	3.Dönem 2003–2005
Toplam Ticaret Hacmi (Büyüme Hızı)	21,8	13,9	37,2	35,5	24,7	32,5
İhracat (Büyüme Hızı)	22,3	14,0	34,7	35,3	25,9	32,0

Kaynak: Pingyao, (2006): 25.

Çin’de uygulanan ekonomik reformların en başarılısı dış ticaret alanı olsa da, Çizelge-1’den de görüldüğü gibi ihracatta dönemler itibariyle dalgalanmalar göze çarpar. İkinci dönemdeki ihracat oranları, birinci ve üçüncü dönemdekilerin yaklaşık yarısı kadardır.

Birinci dönem ihracatın coşkulu dönemi olmuştur. Bu dönemdeki ihracatta devlet işletmelerinin önemli bir payı vardır ve bu olumlu gidişat 1990’lı yıllardaki yabancı sermaye girişleri ile birlikte artarak devam etmiştir. İkinci dönemdeki azalmanın nedeni ise, Çin’in emek-yoğun ürünlerden, sermaye-yoğun ürünlere geçişte yavaş kalmasına bağlanabilir (Pingyao, 2006: 23). Üçüncü dönemde ihracat tekrar yükselme eğilimine girmiştir. Bu eğilimde ise DTÖ’ye üyeliğin önemli katkıları vardır.

3.2. Ekonomik Büyümenin Fiyatlar Genel Düzeyi Üzerindeki Etkileri

Büyümenin fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkileri daha önce yapılan üçlü ayırımı uygun olarak incelenebilir. Buna göre, birinci dönemde (1978–1996) enflasyon oranlarında yükselme, ikinci dönemde (1997–2002) daha önce görülmemiş ölçüde düşük olan enflasyon oranları, üçüncü dönemde (2003–2005) ise enflasyonun ılımlı bir seyir izlediği görülür.

Reformların başlangıcından (1978) 1980’lerin ortalarına kadar Çin’de enflasyon olduğu söylenemez, çünkü fiyatlar tamamen devlet kontrolündedir. Bu kontrollerin kaldırılmasını

izleyen süreçte Çin ciddi bir enflasyon sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Hatta enflasyon oranları bazı yıllarda iki haneli rakamlara kadar yükselmiştir. Bu artışın diğer önemli nedenlerinden biri de ekonomideki aşırı ısınmadır. Fakat zamanla enflasyon yine düşüş evresine girmiştir. 1992–1995 döneminde ise, tekrar yüksek oranlı enflasyonlar görülmeye başlanmıştır ve 1994’de enflasyon %20’lere kadar çıkmıştır. Bunun nedeni ise, aşırı büyüme oranları ve yatırımlardaki yüksek artışlardır (Wong, 2002: 11–13).

İkinci dönemde (1996–2002) ise, Çin’de fiyatlarda önemli düşüşler başlamış ve ekonomi durgunluk havasına girmiştir. 1998’de Çin’de deflasyon baş göstermiş ve 2002 yılına kadar da fiyatlarda pek bir değişiklik olmamıştır. Bu durum ekonomideki genel durgunlukla yakından ilgilidir (Gerlach ve Peng, 2006: 4).

Çizelge 2: Enflasyonun Seyri (1978–2005) (%)

	1979–1996 (ort)	1997	1998	1999	2000	2001
Perakende fiyat endeksi (reel)	7,8	0,8	-2,6	-3	-1,5	-0,8
Tüketici fiyat endeksi	8,6	2,8	-0,8	-1,4	0,4	0,7
	2002	1997–2002 (ort)	2003	2004	2005	2003–2005 (ort)
Perakende fiyat endeksi (reel)	-1,3	-1,4	-0,1	2,8	0	0,9
Tüketici fiyat endeksi	-0,8	0,15	1,2	3,9	0,9	2,0

Kaynak: Pingyao, (2006): 24.

Üçüncü dönemde (2002–2005) ise özellikle DTÖ’ye üyelikle birlikte ekonominin tekrar canlanması üzerine fiyatlar da yine yükselmiştir. Fakat Çizelge 2’den de görüldüğü gibi bu enflasyon oranları yine geçmişteki oranlardan oldukça düşüktür. Bütün bu veriler ışığında Çin’de enflasyonun seyrinin doğrusal olmadığı ve bu seyrin de yatırımlardaki dalgalanmalara bağlı olarak değiştiği sonuçlarına ulaşılabilir. Bu dalgalanmaların nedeni de; devletin sanayi

sektörüne yaptığı müdahaleler ile yakından ilgilidir (Pingyao, 2006: 24–25). Fakat her şeye rağmen Çin’de arz ve talep eş oranlı arttığından ve bir arz sorunu olmadığından, enflasyon Çin ekonomisi için bir sorun olmamıştır.

3.3. Ekonomik Büyümenin İstihdam ve İşgücü Akımı Üzerindeki Etkileri

Dünyadaki en büyük işgücü 791 milyon kişiyle Çin’de yer alır. Bu sayı, toplam dünya işgücünün %20’si kadardır. Çin’de işsizlik 2005 yılı için resmi olarak %4,2 olarak gösterilmesine karşın; bu oranın gerçekte %20’lere çıktığı tahmin edilmektedir (CIA, 2006). Çin’de özel sektör geliştikçe işsizliğin arttığı, verimsiz çalışan kamu işletmelerindeki gizli işsizlerin de artan bir oranda işsizlik havuzuna katıldıkları görülmektedir. Bu anlamda, Çin’de istihdamdaki eğilim değişiklikleri ve işgücü akımı bu çalışma açısından diğer önemli bir ayrımı oluşturmaktadır. Süreç iki döneme ayrılıp incelendiğinde; ilk dönemde, devlet garantisi altında sanayi/hizmet sektörlerinde tam istihdam ve yoğun bir işgücü akımının olduğu; ikinci dönemde ise istihdamda önemli düşüşler ve işgücü akımında durgunluk yaşandığı söylenebilir.

Çin’de halk çok uzun bir süre “büyük bir pirinç çömleğinden” beslenmiştir. Genel refah politikası çerçevesinde, yaşam boyu istihdam uygulaması, verimliliğin düşük olmasına karşın varlığını sürdürmüştür. Ancak, 1990’ların ortalarında piyasa ekonomisine geçilmesi ve asıl önemlisi KİT’lerin yükünün daha fazla sürdürülemeyeceğinin anlaşılması ile birlikte; genel refah politikasının genel yoksulluktan başka bir şey getirmediği inancıyla, istihdam politikalarında da önemli değişiklikler olmuştur. Reform döneminin başında genç nüfusun köyden kente yönelimi ile birlikte ciddi bir işsizlik sorunu da baş göstermiştir. Ancak, 1980’lerin ortalarına doğru, hızlı büyümenin bir sonucu olarak, tam istihdam sağlanmış ve 1996’ya kadar bu durum korunmuştur. Aynı zamanda, tarımdan tarım-dışı faaliyetlere doğru da hızlı bir işgücü transferi yaşanmıştır. Nitekim 1978’de %70 olan tarım sektörü istihdam oranı 1996’da %50’lere kadar gerilemiştir. Ancak, 1997–2002 döneminde ekonomideki düşüş eğilimi ile birlikte, pek çok sanayi merkezinde işsizlik önemli ölçüde artmıştır. İşten çıkarılanların sayısı da 45 milyonu bulmuştur. 1996 yılında %6,1 olan kentteki işsizlik oranı, 2002 yılında (kalıcı olarak) %11,1 oranlarına çıkmıştır. Aynı dönemde KİT’lerden çıkarılanların sayıları ise 42 milyonu aşmıştır (Giles, Park, Zhang, 2005: 149–150).

Çizelge 3: Kentsel İstihdam Göstergeleri (1995–2002)

Yıllar	İşten çıkarılan(xiagang) işçiler(milyon)	İşten çıkarılan (xiagang)kamu çalışanları(milyon)	Kamu dışı çalışanlar (milyon)	Kayıtlı işsizler (milyon)	Kayıtlı işsizlik oranı (%)
1995	5,64	3,68	112,61	5,20	2,9
1996	8,15	5,42	112,44	5,53	3,0
1997	6,34	6,34	110,44	5,77	3,1
1998	7,39	5,62	90,58	5,71	3,1
1999	7,81	6,19	85,72	5,75	3,1
2000	5,12	4,45	81,02	5,95	3,1
2001	2,83	2,34	76,40	6,81	3,6
2002	2,11	1,62	71,63	7,70	4,0
TOPLAM	45,39	35,66	-	-	-

Kaynak: Giles ve Diğerleri, (2006):150

1990'dan hemen sonra, özellikle hızlı büyümenin görüldüğü bölgelerdeki yerel yönetimler, işletme sahiplerine, işgücü sorununu çözmeleri için farklı istihdam politikaları olanakları sağlamışlardır. Bunlardan, ihtiyaç fazlası işçiler maaşları önemli ölçüde azaltılarak evlerine gönderilmişlerdir. Bu yeni politika ise, “izin (xiagang)” politikası olarak adlandırılmıştır. Çizelge-3'ten de görüldüğü gibi 1995–2002 yılları arasında yaklaşık 45 milyon kişi “xiagang” politikası ile işlerinden çıkarılmıştır. Bu durumun asıl nedeni ise verimlilik ve üretim konusunda yaşanan düşüşlerdir. Bu yöntem, sosyal güvenlik sistemi tam olarak gelişmediği ve yeniden istihdam mekanizmaları kurulamadığı için bir geçiş dönemi uygulaması olarak kullanılmıştır. Uygulamada işçiler, çalışanlara özgü olan konut olanaklarından yararlanabilmiş ve işyerlerine bağlı sosyal haklardan da yararlanmayı sürdürmüşlerdir. Fakat zamanla bunlara ödenen tazminat ücretleri azaltılmıştır. “İzin (xiagang)” politikası uygulanan işçiler normal hadlerinden çok daha düşük oranlardaki (yaklaşık %50) ücretleri kabul etmek zorunda kalmışlardır. Zamanında yapılmayan ödemeler de olağan hale gelmiştir. Aynı şekilde ücret dışında verilen haklar da budanmıştır. Ücretsiz sağlık hizmetleri yerine, işçiler ileride ödeneceği beklentisiyle sağlık harcamalarını kendileri finanse etmek zorunda kalmışlardır (Rawski, 1998: 5).

1978 Reformu sonrası gelişen ekonominin ikinci dönemini oluşturan 1997–2002 yılları arasında işgücü akımı durmuştur. 2003 yılında ise, koşullar kısmen değişmiş bazı kırsal

alanlara, kısa vadeli de olsa işçi göçleri olmuştur. Tüm bunlara ek olarak, tarımsal işgücü oranı da 2004 yılında önemli bir düşüş göstermiştir. Ancak, kentte tatmin edici bir istihdam oranı yakalamak ve bunu korumak hala ciddi bir konu olma özelliğini sürdürmektedir (Pingyao, 2006: 23).

Ayrıca Çin'in DTÖ'ye (Dünya Ticaret Örgütü) üyeliğinin de istihdam üzerinde etkileri olacaktır. Çin'in DTÖ'ye üyeliği sonucunda dışa açılıp, sert uluslararası rekabetle karşı karşıya kalmasıyla, en azından kısa dönemde, istihdamın bu durumdan olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Bazı tahminlere göre 2001–2008 yılları arasında istihdamdaki azalmanın tarım sektöründe 9,66 milyon (mevcut toplamın %3,6'sı), otomotivde 5 milyon (mevcut toplamın %14,5'i) makine-alet sektöründe ise 5,82 milyon olması beklenmektedir (Zeng, 2005: 7–9). Sonuç olarak Çin diğer alanlarda gösterdiği başarıları istihdam alanına umulan ölçüde yansıtamamış, gerekli istihdam olanaklarını yaratamamıştır.

3.4. Ekonomik Büyümenin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri

Çin'in ulusal yoksulluk raporuna göre, kırsal kesimdeki yoksulluk 1978'deki 250 milyondan 2002'de 28,2 milyona düşmüştür. Yani %88,7'lik bir düşüş görülmüştür. Ayrıca Dünya Bankası'na göre Çin'de günlük 1 doların altında gelire sahip nüfus 1990'da 147 milyon iken, bu rakam 1997'de 70 milyona kadar çekilmiştir. Bu çalışmalar Çin'in, yani dünyanın en çok yoksul barındıran nüfusuna sahip ülkenin, diğer az gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, yoksulluğu azaltmadaki başarısının daha önce görülmemiş bir başarı olduğunu ortaya koyar. Yine Dünya Bankası'nın yaptığı bir çalışmaya göre; 1990'da ülkedeki yoksul nüfus, dünya toplamının % 29'u kadarken, bu oran 1999'da %19,2'ye düşmüş, yani yaklaşık %10'luk bir düşüş görülmüştür. 2010 yılı tahminlerine göre ise bu oranın %9,1'lere kadar düşmesi beklenmektedir. Asya'nın en yoksul nüfusuna sahip beş ülkesinden (Çin, Hindistan, Pakistan, Endonezya ve Bangladeş) biri olan Hindistan'da ise günlük 1 doların altında gelir kazananların nüfusa oranı %25'tir (Khan, 2004: 1–2).

Diğer taraftan reformların başından bu yana Çin'de insanların eğitim ve sağlık olanakları da önemli ölçüde artmıştır. Bu durum beşeri sermayenin niteliğinin ve miktarının arttığının temel göstergesidir. Söz konusu gelişmeler çalışanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve fakirliğin azaltılmasında önemli bir rol oynar. Örneğin 1982 yılında çocuk ölüm oranı; %37,61 ve 1981'de ortalama insan ömrü 67,7 yıl iken, bu rakamlar günümüzde

(2005) sırasıyla %6.97 ve 72,58 olmuştur (CIA, 2006; World Bank, 2006).

Sonuçta genel olarak Çin'deki ekonomik büyüme, yoksulların ortalama gelirlerini yükselterek yoksulluğu azaltma konusunda olumlu etkiler meydana getirmiştir. Ancak hala kırsal alandaki kişi başına gelir, kenttekilerin üçte biri kadardır (Khan, 2004: 6–12–14).

4. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE YABANCI YATIRIMLARIN VE DIŞA AÇILMANIN ROLÜ

Çin ekonomisinin büyümesinde; yüksek tasarruflar sonucu oluşan sermaye birikiminin, toplam faktör verimliliğindeki önemli artışların, işgücü arzındaki artışların, eğitime yapılan yatırımlar sonucunda beşeri sermayede oluşan artışların ve uygulanan planlı ekonomi sayesinde devlet eliyle sağlanan ve uzun zamandan beri devam eden istikrarın etkisi vardır (Liu, 2000: 204). Bunlara ek olarak, Çin'in yabancı sermaye için çekici bir ülke olmasına bağlı olarak, DYSY'lerdeki olağanüstü artışın Çin'in ekonomik büyümesinde büyük etkisi olmuştur. Bu çerçevede ele alınması gereken bir diğer etken ise Çin'in DTÖ'ye üyeliğidir.

4.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY)

Çin'in büyümesinin en önemli kaynaklarından biri de DYSY'lerdir. Çin yabancı sermaye çekme konusunda dünyanın en dinamik ülkesidir. Çin'in DYSY'ler açısından çekici olma nedenleri şu şekilde özetlenebilir (DEİK, 2004): Hızla büyüyen iç pazar; işgücü, toprak ve enerji maliyetlerinin düşüklüğünden kaynaklanan yüksek kar payları; siyasi istikrarın kalıcı bir görünüm sergilemesi; ülke genelinde düşük olsa da toplamda 200 milyonluk bir kesimin harcama gücünün yüksek olması; kredi kullanabilme kolaylığı; öncü olmak isteyen çokuluslu şirketlerin pazara girmek için yarışmaları; daha önce yurtdışındaki fırsatları daha karlı bulan iç tasarrufun, yatırım özendirme ve güvencelerinden yararlanmak üzere ana ülkeye geri dönmesi (roundtripping).

1990'larla birlikte Çin'de DYSY'lerde kısmi olarak büyük artışlar görülmüş, buna bağlı olarak ülkenin dünya ekonomisine entegrasyonu hızlanmış ve büyüme oranları da önemli ölçüde artmıştır. DYSY'lerin en önemli katkısı ise Çin ile gelişmiş ülkeler arasındaki teknoloji açığını kapatmak olmuştur (Fan, 2006). 1991 yılında DYSY'lerin Çin'in toplam

üretimi içindeki payı % 5,29 iken, bu oran 2000'de %22,51'e çıkmıştır. Bu anlamda ekonomik büyümede DYSY'lerin miktarı, yapısı ve zamanlaması bakımından etkileri tartışılmaz. Diğer taraftan ekonominin durgunluğa girdiği 1996–2002 döneminde ise DYSY önemli ölçüde azalmıştır (Pingyao, 2003: 13).

DYSY daha çok sermaye ve teknoloji yoğun sektörlere yönelmiş, bunun sonucunda imalat sanayinin yapısı değişmiş ve üretim kapasitesinde önemli artışlar görülmüştür. Buna verilebilecek en iyi örnek ise otomotiv sektöründeki gelişmedir. 1990'da binek otomobillerinin endüstri içindeki payı % 8,33 iken, 1999'da bu oran % 31,54'e çıkmıştır (Kuo ve Chen; 2000: 192). (Bu dönemdeki taşıtların hemen hemen hepsinin yabancı sermayeli iş ortaklıkları ile ortaklaşa üretildiği düşünülürse DYSY'lerin Çin ekonomisindeki önemi daha iyi anlaşılır).

Çizelge 4: ÇHC'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (2000–2005)(milyon \$)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	38,399	44,241	49,308	53,505	54,936	60,211

Kaynak: World Bank, "World Development Indicators 2005" (2006)'dan araştırmacılar tarafından derlenmiştir.

2004 yılı ortalarında özel sektöre ait şirketlerin sayısı 3,4 milyona ulaşmış, bu 3,4 milyon özel şirket, 47 milyon Çinliye iş olanağı sağlamıştır. Çin'de özel sektöre ait şirketlerin ekonomiye katkısı 1989 yılında 5,1 milyar dolar iken, 2004 yılında 241 milyar dolara yükselmiştir. "Dünyanın 500 Büyük Şirketi" listesinde yer alan "çokuluslu şirketler" in iki yüz kadarı Çin'de faaliyettedir, 600 milyar dolar dolayındaki ihracatın yarısı da yabancı şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir (Uras, 2005). Çizelge-4'ten de görüldüğü gibi Çin'de yabancı sermaye 2000 yılında 38 milyar dolar dolayında yatırım gerçekleştirir iken, 2005 yılında yabancı sermaye yatırımları 60 milyar dolar olmuştur.

Özetle DYSY ekonomide katma değer artışına önemli katkı sağlamışlardır. DYSY sayesinde Çin'in yeni ihracat pazarları elde etme olanağı olmuştur. DYSY önemli istihdam artışı yaratmaktadır (30 milyon civarında) ve vergi gelirlerinin %20'sini ödemektedirler.

Bunlara ek olarak DYSY Çin’li firmaların Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) yapmasının önünü açmışlardır (TİSK, 2004).

Bu katkılarının yanı sıra DYSY’nin Çin ekonomisine pek çok olumsuz etkileri de olmuştur. Bunlar kısaca sıralanacak olursa (Pingyao, 2003: 13):

1) Verimsiz çalışan kamu teşebbüsleri piyasa mekanizmasının dışına itilmiş; sonuçta işsizlik önemli bir sorun olarak gündeme gelmiştir,

2) DYSY fiyatlar üzerinde bir baskı oluşturmuş bu da pek çok Çinli firmanın iflasına neden olmuştur,

3) Ücretlerde kısmi bir artış meydana gelmiş ve yabancı şirketlerin eğitimli işgücüne olan talepleri artmıştır, bu durumda da niteliksiz işgücü üretim ağının dışına itilmiş ve yine işsizlik artmıştır.

Sonuç olarak Çin DYSY çekme konusunda dünyanın en başarılı ülkesidir (2005 yılına göre 60 milyar dolar). Çin’in DTÖ üyeliği ve pazarının dışa açılması ile Çin DYSY için çekici hale gelmiştir. Yakın gelecekte de DYSY’nin artarak sürmesi beklenmektedir. Çin’in DTÖ üyeliği ile ilgili olarak yapılan çalışmalara göre bu bütünleşmeden hem Çin’in, hem de bu ülke ile dış ticaret yapan diğer ülkelerin kazançlı çıkacağı beklenmektedir. Nitekim üyelik ile birlikte GSYİH ve ihracatın önemli ölçüde arttığı görülürken, buna bağlı ithalatta da artış görülmüş ama durum ihracat lehine olmuştur (Ianchovichina ve Martin, 2006: 46).

4.2. Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) Üyelik

Çin ekonomisi uzun süreli bir durgunluktan sonra 2002 yılından itibaren tekrar birinci dönemdeki (1978–1996) büyüme oranlarına dönmüştür. Bu ise Çin’in DTÖ üyeliği ile birlikte önündeki kısıtlamanın kalkmasına ve dünya pazarlarına açılmasına bağlanabilir.

Çin 1986’da DTÖ (o zamanki haliyle Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, GATT) üyeliği için resmen başvuruda bulunmuş, 15 yıllık bir müzakere süreci geçirildikten sonra üyelik müzakereleri ise Eylül 2001’de tamamlanmıştır. 2001 Kasım’ında DTÖ tarafından kabul edilen anlaşmayı aynı yılın Aralık ayında onaylayan Çin, böylece küresel ekonomiyle bütünleşme yolunda önemli bir engeli de aşmıştır (DEİK, 2004).

Çin hükümeti DTÖ üyeliği kapsamında bazı önemli ödümler vermeyi kabul etmiştir. Bu ödümlerden önemli olanları aşağıda sıralanmıştır (“Çin DTÖ'ye Giriş İçin Verilen Taahhütler”, 2005; TİSK, 2004):

1) DTÖ üyesi tüm ülkelere eşit muamele sağlanacaktır. Tüm yabancı kişi ve kuruluşlar ticaret hakları açısından eşit olacaktır,

2) İç pazar ve ihracat için üretilen ürünler için iki fiyat uygulaması ve diğer ayrımcı uygulamalar kaldırılacaktır,

3) Bazı madenler, tütün, tahıllar ve akaryakıt gibi belirli ürünlerde devlet tekeli devam ederken hâlihazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır,

4) Fikri mülkiyet hakları açısından, üyeliğe geçiş ile birlikte TRIPS (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights= Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması) Anlaşması uygulanmaya başlanacaktır,

5) Üyeliği takip eden ilk 12 yıl içerisinde Çin menşeli ürünlerin DTÖ üyesi ülkelere herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi veya verme tehlikesi doğurması durumunda özel geçiş dönemi koruma tedbirleri ilgili ülkelere uygulanabilecektir,

6) Gümrük tarifeleri belirli bir takvime göre azaltılacaktır. İndirimlerin büyük bir bölümü 2004'e kadar, diğerleri 2010'a kadar yapılacak olup, tüm ödümlerin tamamlanmasından sonra tarım ürünlerinde ortalama vergi %15'e, sanayi ürünlerinde ise %8,9'a düşecektir,

7) Çin, tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlar da ürün değerinin %8,5'ini geçmeyecektir,

8) Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinde tüm DTÖ üyesi ülkelerin kotaları kaldırmaları ile beraber Çin'e uygulanan kotalar da kalkmıştır; ancak, 2008'e kadar DTÖ üyesi ülkelere Çin menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda özel önlemler uygulanabilecektir,

9) Hizmet ticaretinde verilen ödümlerin en önemlileri telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerindedir,

10) Telekom hizmetlerinde, üyeliği takiben yabancı hizmet sağlayıcı firmalar Çin firmaları ile ortak yatırım yapabilecek, ancak hisseleri %25'i geçmeyecektir. Üyeliği takiben ilk yıl içerisinde bu oran %35'e çıkartılacak ve hizmet verilebilecek kent sayısı arttırılacaktır. 4. yıl içerisinde yabancı sermaye payı %49'a çıkabilecek ve 5. yıl içerisinde hizmet alanlarını sınırlayan tüm coğrafi sınırlamalar kaldırılacaktır,

11) Bankacılık hizmetlerinde, üyeliğin ilk yıllarından itibaren yabancı finans kuruluşları

müşteri kısıtlaması olmaksızın döviz ile işlem yapabileceklerdir.

Bütün bu ödönlere karşın, Çin'in DTÖ'ye üyeliğine yönelik olarak eleştiriler de yapılmaktadır. İlk eleştiri, Yen'in Dolar karşısında değerinin düşük olması ve bu durumun da Çin'in dış ticaretinde haksız rekabet yarattığı iddiasıdır. Bunun yanı sıra Çin'deki karışık ve hantal bürokratik yapının yatırım olanaklarını azalttığı söylenmektedir. Çin'in diğeri bir haksız rekabet aracı ise ithalata konulan vergi dışı engellemelerdir (DEİK, 2004: 8–11).

Çin DTÖ üyeliği sonrasında, SARS krizinin etkilerine ve ekonomiyi aşırı yatırımlardan arındırıp soğutma çabalarına karşın; önemli ölçüde büyümüş ve dış ticaret de muazzam biçimde artmıştır. Bu anlamda 2002–2005 dönemindeki ekonomik büyüme DTÖ'ye üyelikle ilişkilendirilebilir. 2002 döneminden bu yana Çin ekonomisi SARS salgınının olumsuz etkilerine karşın 2003 yılında % 9,1 büyümüş ve petrol tüketimi de % 31 artmıştır. Bu sıçramayla birlikte Çin'in GSYİH'si de 1,4 trilyon doları aşmış ve Çin'de kişi başına GSYİH ilk kez 1000 dolar sınırının üzerine çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde Çin 54 milyar dolar yabancı sermaye çekmeyi başarmıştır (Ulagay, 2004). Çin, takip eden yıllarda da yüksek büyüme oranlarını sürdürmüştür. Ayrıca Çin'in DTÖ'ye dahil olmasıyla birlikte 2005'te kotalardan kurtulmasıyla ABD'nin hazır giyim ithalatındaki payı %18'den %50'ye çıkmıştır. Yine aynı biçimde AB pazarında Çin'in payı %18'den %29'a fırlamıştır. Kısacası, dünya Çin ile rekabet edemez hale gelmiştir (Güneş, 2005).

Çin'in DTÖ üyeliği sonucu elde ettiği ihracat avantajlarının yanı sıra Asya'nın üretim üssü haline gelmesi sürecinin de pekişmesi beklenmektedir. Bu süreçle birlikte Çin'in özellikle elektronik sektöründe kazanmaya başladığı rekabet avantajlarının artması, birçok Asya kaplanının üretim merkezlerinin de buraya kayması düşünülmektedir. OECD'nin hazırladığı bir rapora göre Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin iki yönlü sonuçları olmuştur. Birincisi; Çin'de giderek büyüyen ihracat sektörleri için pazar bulma riski ortadan kalkmış. İkincisi, uluslararası pazarlardaki ithalatçılar için Çin eskisinden daha güvenilir bir tedarikçi haline gelmiş ve Çin'in dış ticareti artmıştır (Gökdemir ve Mor, 2005: 59). Sonuçta DTÖ üyeliği ile birlikte Çin'in büyüme oranları korunabilmiş ve serbestleşme Çin'e yaramıştır, çünkü ülke önemli rekabet avantajlarına sahiptir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından itibaren ilk 30 yıl içinde Çin hükümeti merkezi planlı ekonomi uygulamıştır. Mao liderliğindeki bu dönemin en önemli özelliği, ekonomide milli gelirin arttırılmasına, kırsal nüfusun kalkınmasına ve devletiyle barışık bir işçi-köylü sınıfı yaratılmasına önem verilmesidir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kuruluşundan itibaren uyguladığı merkezi planlı ekonomi, Çin ekonomisinin planlı ve amaçlı olarak istikrarlı gelişmesini sağlamıştır; ancak bu sistem, ekonomide canlılığa ve gelişme hızına ciddi biçimde engel olmuştur.

1970'li yılların sonunda ise mevcut sistemin artık sürdürülemeyeceği endişesi ile Çin'in sosyalist ekonomi sistemine yönelik reform başlatılmıştır. Bu dönemdeki ekonomik reformlarla birlikte dışa açılma ve merkezi planlı ekonomiden aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçiş başlamıştır. Xiaoping döneminde kalkınmanın piyasa temelli olabileceği ve ekonomide rekabet unsurunun temel alınması durumunda büyümenin gerçekleşebileceği fikrinin ortaya konulması üzerine ekonomide bu yönde tedbirler alınmıştır. Uygulanan reformlar sonucunda "uyuyan dev" Çin adeta uykusundan uyanmış ve küresel rekabetin önemli bir aktörü olmuştur. Çin'in 1979 yılında 177 milyar dolar olan GSYİH'sının 2005 yılı rakamlarına göre 1,79 trilyon dolar olması bu durumun bir göstergesidir.

Bugünkü Çin'in büyümesinin altında yatan neden ve dünya ekonomisinde sahip olduğu yer ise dış ticaret temellidir. Çin, 1978 ve sonrasında uyguladığı piyasa reformuyla birlikte, öncelikle uzun zamandan beri uyguladığı kendine yeterlilik ve dışa kapalı ekonomi modelinden vazgeçmiştir. Böylece, daha önce görülmemiş nitelikteki dış ticaret miktarlarına kavuşmuş ve büyümesini bu şekilde gerçekleştirmiştir.

Büyümenin fiyatlar genel düzeyi üzerindeki etkileri ise, ekonominin birinci döneminde (1978–1996) enflasyon oranlarında yükselme, ikinci dönemde (1997–2002) düşük olan enflasyon oranları, üçüncü dönemde (2003–2005) ise enflasyonun ılımlı bir seyir izlemesi şeklinde olmuştur.

Büyümenin istihdam eğilimi ve işgücü akımı üzerindeki etkileri iki döneme ayrılıp incelendiğinde; ilk dönemde, devlet güvencesi altında sanayi/hizmet sektörlerinde tam

istihdam ve yoğun bir işgücü akımının olduğu; ikinci dönemde ise istihdamda önemli düşüşler ve işgücü akımında durgunluk yaşandığı söylenebilir.

Çin'in ulusal yoksulluk raporuna göre, kırsal kesimdeki yoksul kişi sayısı 1978'de 250 milyon iken; 2002'de 28,2 milyona düşmüştür. Yani %88,7'lik bir düşüş görülmüştür. Diğer taraftan, reformların başladığı 1978 yılından bu yana Çin'de insanların eğitim ve sağlık olanakları da önemli ölçüde artmıştır. Bu durum da beşeri sermayenin niteliğinin ve miktarının arttığına temel göstergesidir. Sonuç çalışanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve fakirliğin azaltılması açısından önemlidir.

Çin'in ekonomik büyümesinde hükümetin uyguladığı başarılı politikalar sonucu DYSY önemli etki yapmıştır. Çin yabancı sermaye çekme konusunda dünyanın en dinamik ülkesidir. 1990'larla birlikte Çin'de DYSY'de kısmi olarak büyük artışlar görülmüş, buna bağlı olarak ülkenin dünya ekonomisine entegrasyonu hızlanmış ve büyüme oranları da önemli ölçüde artmıştır.

Çin DTÖ üyeliğinden de kazançlı çıkmış, büyüme ve ihracat artışları pekiştirilmiştir. Önündeki dış ticaret engelleri kalkan Çin böylelikle diğer ülkeler için bir tehdit haline gelmiştir.

Sonuçta Çin son yirmi yıldır herkesi şaşırtan bir hızda büyümektedir. Kişi başına gelirinin hala oldukça düşük olduğu göz önüne alınırsa büyüme potansiyelinin yüksek olduğu görülecektir. Ancak Çin bir dönüm noktasına gelmiştir ve artık iç piyasasına öncelik vermek zorundadır. Yabancı sermaye, ihracat gelirleri ve dış teknolojiyle büyük bir üretim kapasitesine ulaşan Çin, bunu sürdürebilmek için halkının satın alma gücünü arttırmalıdır. Bunun için reel ücretlerin artması gerekmektedir. Reel ücretlerin artması, Çin ihraç mallarının pahalılaşması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda orta vadede Çin'in ihracatı azalmasına bile, artış hızında ciddi düşmeler meydana gelecektir ki bu durum, yüksek büyüme oranlarını olumsuz etkileyecektir.

Her ne kadar Çin ve Türkiye'yi karşılaştırmak zor olsa da ülkemiz açısından Çin'in büyümesinden çıkarılacak dersler vardır. Öncelikle Çin'de ekonomide devletin ağırlığı vardır, planlı ve devlet denetiminde bir piyasa sistemi uygulanmaktadır. Diğer yandan Çin

özelleştirmeleri birdenbire yapmamış ve kademeli olarak verimsiz çalışan KİT'leri özelleştirmiştir. Ayrıca stratejik sektörlerde büyük kamu tekellerinin varlığı devam etmektedir. Yabancı yatırımlar açısından iki ülkeyi kıyaslırsak, Çin'de yabancı sermayenin ekonomideki ağırlığı önemlidir ancak, Çin'e gelen yabancı sermaye doğrudan yabancı sermayedir ve bu sermaye Çin'li firmalarla "joint venture" (iş ortaklığı) şeklinde birleşmiştir.

Türkiye, Çin'in ekonomik büyümesinden bu ülke ile dış ticaretini arttırarak fayda sağlayabilir. Çünkü Çin'in ihracat artışı büyük ölçüde dış girdilere dayanmaktadır. Diğer taraftan Çin'in ihracatı da tamamen maliyet avantajına dayalı olmaktan çıkmakta, ihraç ürünlerinin kalitesi ve katma değeri yükselmektedir. Bu, dünya pazarlarında Çin'le rekabet edebilmek için Türkiye'nin üretim kalitesini ve çeşitliliğini arttırması ve katma değeri yüksek ürünlere ağırlık vermesini gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- ARISOY, Ebru, Güzin Bayar, Burak Soranlar (2004), “*Asya’nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti*”, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2004/asya1.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2006.
- ANGANG, Hu By ve Hu Linlin, Chang Zhixiao (2006), “*China’s Economic Growth and Poverty Reduction*” (1978-2002)”, **International Monetary Fund (IMF)**, <http://www.imf.org/external/np/apd/seminars/2003/newdelhi/angang.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2006.
- ATAÇ, Beyhan, (1999), **Maliye Politikası**, Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Central Intelligence Agency (CIA), (2006), The World Factbook, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html>, Erişim Tarihi: 11.05.2006.
- China*, (2006), [http://lweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+cn0084\)](http://lweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+cn0084)) Erişim Tarihi: 27.05. 2006.
- CROLL, Elisabeth, (2006), “*Women and The New Peasant Household Economy in China*”, ss.405-418, http://www.bondy.ird.fr/pleins_textes/pleins_textes_4/colloques/17962.pdf, Erişim Tarihi: 27.05.2006.
- “*Çin DTÖ'ye Giriş İçin Verilen Taahhütler*”, (2005), <http://tr.chinabroadcast.cn/1/2005/02/08/1@32428.htm>, Erişim Tarihi: 21.05.2006.
- “*Çin Ekonomisine Genel Bakış*”, (2006), <http://tr.chinabroadcast.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2006
- “*Çin’de Komünist Parti İktidarı*”, (2006), Wikipedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Mao_Zedong, Erişim Tarihi: 27.05.2006. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), (2004), “*DTÖ Üyeliği sonrası Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Ticaretinde Gelişmeler*”, http://www.deik.org.tr/bultenler/200545164731CHC-Bilgi-Notu_mayis2004.pdf, Erişim Tarihi:21.03.2006.

- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), (2004), “*Dünya Ekonomisinin Yeni Sorunu: Çin Tehdidi*”, http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ana&ana_id=51, Yayın No: 243, Erişim Tarihi: 27.04.2006.
- FAN, Chengze Simon, (1999), “*Çin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekmede Neden Başarılıdır?; İşlem Maliyetleri Yaklaşımı*”, (Çeviren: Bekir Gövdere), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan99/cin.htm>, Erişim Tarihi: 11.05.2006.
- GERLACH, Stefan ve Wensheng Peng, (2006), “*Output Gaps and Inflation in Mainland China*”, **BIS Working Papers** (194), <http://www.bis.org/publ/work194.pdf>, Erişim Tarihi:21.04.2006.
- GILES, John, Albert PARK, Juwei ZHANG, (2005), “*What is China’s True Unemployment Rate?*”, *China Economic Review* (16/2):149-170.
- GÖKÇE, Deniz ve Metin Ercan, (2005), “*Çin, Türkiye ve Dünya*”, **Karizma -Üç Aylık Düşünce Dergisi** (23)39-50
- GÖKDEMİR, Levent ve Gül MOR, (2006), “*Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri*”, **Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar** (504):54-66.
- GÜNEŞ, Hurşit, “*Çin’in Çengellenmesi*”, *Milliyet Gazetesi*, 01.06.2005
- HINTON, William, (1998), “*The importance of land reform in the reconstruction of China*”, **Monthly Review (July-August)**
- IANCHOVICHINA, Elena ve Will Martin, (2006), “*Trade Impacts of China’s World Trade Organization Accession*”, **Asian Economic Policy Review** (1/1):45–65.
- JIMENEZ, Viviana (2005), “*World Economic Growth Fastest in Nearly Three Decades*”, *Eco-Economy Indicators*, Earth Policy Institute, <http://www.earth-policy.org/Indicators/Econ/2005.htm>, Erişim Tarihi: 27.05.2006.
- KAFAOĞLU, Arslan Başer, (2006), “*Çin Kalkınmasının Dayanıklılığı ve Dinamikleri*”, **Teori Dergisi** (196): 3-20.
- KHAN, Azizur Rahman, (2004), “*Growth, Inequality and Poverty in China*”, International Labour Office (ILO), <http://www.ilo.org/public/english/employment/recon/poverty/download/disc15.pdf>, Erişim Tarihi: 01.05.2006.
- KUO, Keman ve Chen Huiqin, (2000), **The Analysis of the Structural Effect of**

Foreign Direct Investment, Xiamen: Lujiang Pres

- LIU, Zhiqiang, (2000), “*The Nature of China’s Economic Growth in the Past Two Decades*”, **Post-Communist Economies** (12/2):201-214.
- MCMILLAN, John, John Whalley, Lijing Zhu, (1989), “*The Impact of China’s Economic Reforms on Agricultural Productivity Growth*”, **Journal of Political Economy** (97/4):781-807.
- NAKAGANE, Katsuji, (2000), “*SOE Reform and Privatization in China A Note on Several Theoretical and Empirical Issues*”, <http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/dp/2000/2000cf95.pdf>, Erişim Tarihi:03.05.2006.
- “*New Five-Year Plan to See Revolutionary Changes*”, (2005), People’s Daily Online, http://english.people.com.cn/200510/12/eng20051012_213909.html, Erişim Tarihi: 03.03.2006.
- PINGYAO, Lai, (2003), “*China’s Economic Growth: New Trends and Implications*”, **China & World Economy** (1)9-15
- PINGYAO, Lai, (2006), “*China’s Macroeconomic Development: Stages and Nonlinear Convergence*”, **China & World Economy** (14/1):15-29.
- RAWSKI, Thomas G., (1998), “*China: Prospects for Full Employment*”, <http://www.pitt.edu/~tgrawski/paper98/employ.html>, Erişim Tarihi: 27.03.2006.
- “*Sosyalist Piyasa Ekonomisi Sistemi*”, (2006), <http://tr.chinabroadcast.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm>, Erişim Tarihi: 17.05.2006
- ULAGAY, Osman, (2004), “*Yabancı Sermayede Çin Mutlu, Türkiye Umutlu*”, **Milliyet Gazetesi**, 23.01.2004.
- URAS, Güngör, (2005), “*Yabancılar, Çin’e 560 Milyar Dolar Yatırmış*”, **Milliyet Gazetesi**, 06.02.2005
- WONG, John ve Lu Ding, (2002), **China's Economy into The New Century**, Shangai: World Scientific Publishing.
- World Bank, (2006), **World Development Indicators 2005**, <http://devdata.worldbank.org/data-query/>, Erişim Tarihi: 21.04.2006.
- YÜCEL, Fatih, (1999), “*Kıta Çini; Asya Ejderi’nin Sancuları*”, (2006), Adana Ticaret Odası Dergisi (ATOVİZYON), http://www.e-turkey.org/tr/kita_cini_asya_ejderi.php, Erişim Tarihi:18.05.2006.
- ZENG, Douglas Zihua, (2005), “*China’s Employment Challenges and Strategies After*

The WTO Accession, **World Bank**,
<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/137740/Zeng3522.pdf>, Erişim Tarihi:
21.04.2006.